

СЕМАНТЫКА-КУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ КАМПАНЕНТ
 ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ З КОЛЕРАНАЙМЕННЕМ *БЕЛЫ*
 Ў НАРОДНА-ДЫЯЛЕКТНАЙ МОВЕ

У артыкуле разглядаюцца каларонімы ў структуры фразеалагізмаў з кампанентам белы.

Колер суправаджае чалавека круглы год у прыродзе, ён выкарыстоўваецца ў дызайне адзення, інтэр'еру і экстэр'еру, у рэкламе, побыце і інш. “Дзякуючы колеру можна зрокава пышырыць ці звужыць прастору, акунуцца ўглыб часу і засвоіць новыя далягляды” [1, 93]. Усё гэта можна адчуць, прааналізаваўшы фразеалагізмы беларускай мовы з кампанентамі, што абагулена маюць значэнне ‘колера’, таму што за кожным з іх застаецца замацаваная семантыка, своеасаблівая сімволіка, характэрная для нашага народа.

Фразеалагізмы з кампанентам-назвай колеру, на нашу думку, маюць свае адметнасці, абумоўленыя семантыкай, адлюстроўваючы асаблівасці ладу беларускага народа. *Белы* з’яўляецца адным з базавых, як і *чорны* з *чырвоным*, у шматлікіх мовах і культурах розных краін. Для беларусаў значнасць *белага* колеру падкрэслваецца колькасцю фразеалагізмаў, дзе задзейнічаны кампанент-найменне гэтага колеру. Яшчэ са старажытных часоў *белы* ўспрымаўся як нешта добрае; *белы* – гэта і прыкмета верхніх, незямных сфер, паколькі ён звязаны з аб’ектамі, чысцінёй, духоўнасцю, святасцю, верай, боскасцю.

А што ж абазначае *белы* колер у фразеалагізмах беларускай дыялектнай мовы? І. Швед піша: “У розных фальклорных жанрах *белы свет* – гэта звычайна бачны свет, светабудова, узятая без яе ніжняга яруса – падземля. На белым свеце жывуць людзі, жывёлы, растуць расліны, свецяць сонца, месяц, зоры. У такіх кантэкстах *белы свет* яшчэ можа называцца божым светам” [2, 92]. Гэтая сувязь назіраецца пры разглядзе фразеалагізма *на белым свеце* са значэннем “на зямлі наогул”. Узгадаем словы Арыстоцеля, які сцвярджаў, што “зямля здаецца афарбаванай у які-небудзь іншы колер, але гэта – не сама зямля, а яе прымясі. Калі выпаліць з яе прымясі, то попел аказваецца белым” [3, 55]. Мы заўважаем, што *белы* набывае значэнне жыцця, зямлі. Такім чынам, *белы* колер у гэтым фразеалагізме з пункту погляду міфалогіі азначае светабудову, божы свет, а з пункту погляду фізікі мы атрымаем пэўную сувязь з сімвалам зямлі, глебы.

Разглядаючы фразеалагізм з дыялектнай мовы *прашчацца з белым светам* са значэннем “рыхтавацца памерці”, можна адзначыць, што *белы* не толькі сімвалізуе жыццё, а яшчэ нясе ў сабе схаванае супрацьпастаўленне з чорным колерам, як божага свету і падзямелля, жыцця і смерці.

А калі разглядаць фразеалагізм *з белага свету* “невядома адкуль”, то можна сказаць, што і тут *белы* колер атаясамліваецца з пэўным значэннем чысціні, прасторы, свабоды выбару, неабмежаванай прасторы, якая засталася за плячыма.

Паводле “Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы”, *белы* – гэта такі, “які мае колер снегу” [4, т. 1, 356]. Гэтая сувязь колеру і зімовай пары года выразна выяўляецца ў фразеалагізме дыялектнай мовы *белыя мухі ў значэнні “снег”*. Тут падабенства сняжынак і мух, іх падобных паводзін у прасторы ствараецца дзякуючы наяўнасці кампанента *белы*, яго асацыятыўных вобразаў. Тым больш, што “халодны белы колер звязваецца, у першую чаргу, з зімовымі пейзажамі ўвогуле” [5, 18].

Фразеалагізм *да сівых валасоў* “да старасці” таксама ўваходзяць у склад фразеалагізмаў з найменнем *белага* колеру, які выражаны тут ускосна, бо сівыя валасы – гэта белыя валасы. Мы лічым, што семантыка фразеалагізма і *белага* колеру звязана з тым, што ў іканаграфіі *белы* – колер адзення святых, апосталаў, анёлаў. А *белы* саван нябожчыка – гэта знак далучэння чалавека да боскага чыну, таму сівізна – знак набліжэння смерці. Калі ж разгледзець значэнне колеру *сівы*, то мы выдзелім два значэнні: “белы, серабрысты, які страціў афарбоўку (пра валасы)” і “які мае адносіны да далёкага мінулага; старажытны” [4, т. 5, кн. 1, 126–127], то можна сказаць, што *сівы* – гэта колер мудрасці, якая прыходзіць на працягу пражытых гадоў. Такім чынам, *белы* колер у гэтым фразеалагізме набывае іншае адценне ў семантыцы, атаясамліваючыся са смерцю, з тым светам і, у пэўнай меры, з мудрасцю, жыццёвым вопытам.

Семантыка фразеалагізмаў *даходзіць да белага каленія і даводзіць да белага калення* “злаваць (злавацца) да страты самавалодання” ўзыходзяць да свабоднага словазлучэння, звязанага з працай кавалёў. Так, калі метал награюць пры каванні ці плаўленні, то ён, у залежнасці ад тэмпературы, свеціцца па-рознаму: спачатку чырвоным святлом, потым жоўтым і, нарэшце, асляпляльна белым. Пры больш высокай тэмпературы метал расплавіцца і закіпіць. Гэта значыць, што ён дасягае максімальнай “тэмпературнай кропкі”, і з ім будзе вельмі цяжка працаваць. Як бачна, *белы* колер у гэтай фразеалагічнай адзінцы сімвалізуе адчай, непадуладнасць.

Значэнне фразеалагізма *казка пра белага бычка* трэба разглядаць у сувязі з дзіцячай казкай, якая мае паўтаральны, дакучлівы сюжэт, адсюль і

першае значэнне фразеалагізма “бясконцае паўтарэнне аднаго і таго з самага пачатку”. А найменне *белага* колеру ўжыта таму, што менавіта ён з’яўляецца сімвалам чысціні, а ў гэтым фразеалагізме набывае адценне нявіннасці, жартаўлівасці. Другое значэнне – “відавочная хлусня”, на нашу думку, узнікла дзякуючы кампаненту *казка*, які мае значэнне “займальны паводле сюжэта фальклорны ці літаратурны твор пра неймаверныя ці фантастычныя прыгоды” [6, 104].

Тоеснае паходжанне семантыкі і ў фразеалагізма (выводзіць, выцягваць) *на белы свет* ‘даводзіць што-небудзь да ведама публікі, выкрываць’, бо “светлыя аб’екты лепш выяўляюцца на цёмным фоне, а цёмныя – на светлым” [3, 194].

Кампанент *белы* ў фразеалагізме *пасярод белага дня* са значэннем “ва ўсіх на віду, адкрыта” набывае значэнне яснасці, відавочнасці, паколькі яшчэ са старажытнасці нашы продкі ўспрымалі *белы* колер як эквівалент дзённага святла, што і адлюстравана ў гэтай моўнай адзінцы.

Фразеалагізм *і серага і белага* са значэннем ‘усяго зведаць’. На нашу думку, у гэтай моўнай адзінцы кампанент *шэры* выкарыстоўваецца як антонім *беламу*, паколькі *белы* сімвалізуе станоўчае, пазітыўнае, а *шэры* набліжаецца сваім значэннем да *чорнага* і абазначае нешта негатыўнае дрэннае, паколькі *шэры* – адценне *чорнага*.

Такім чынам, кампанент *белы* ў фразеалагізмах захоўвае свае самыя розныя значэнні і адценні, мае сваю сімволіку ў іх складзе, а фразеалагізмы, як правіла, захоўваюць і перадаюць гісторыю народа, яго культуру, асаблівасці ўспрымання свету, таму што тыя фарбы, якія мы бачым штодня, падсвядома фарміруюць аснову колеравай карціны свету, расквечваюць у адпаведныя адценні нацыянальна-ментальную прастору, што яскрава і праўляецца ў фразеалагічных адзінках мовы.

Літаратура

1. Анціпава, Н. “Жылі набелым свеце...” / Н. Анціпава // Роднае слова. – 2007. – № 4. – С. 93–94.
2. Швед, І. Белы колер у вераваннях і абрадавай практыцы беларусаў / І. Швед // Роднае слова. – 2007. – № 3. – С. 92–94.
3. Миронова, Л. И. Цветоведение: учебн. пособие / Л. И. Миронова. – Минск: Вышш. шк., 1984. – 286 с.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. – Мінск: Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, 1977. – 1984.
5. Бабіч, Ю. “Белая раўніна – ні канца ні краю...”: Колеракод “белы” ў мове твораў Якуба Коласа / Ю. Бабіч // Роднае слова. – 2007. – № 4. – С. 15–19.
6. Рагойша, В.П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці: для школьнікаў і абітурыентаў / В.П. Рагойша. – Мінск: Народная асвета, 2009. – 303 с.
7. Бабіч, Ю. “Белае белле... Зіма беларуская”: Белы колер і яго адценні ў зімовых пейзажах беларускіх пісьменнікаў / Ю. Бабіч // Роднае слова. – 2011. – № 2. – С. 39–42.